

زندگانی

و

شخصیت شیخ انصاری

تألیف،

حضرت آیت الله آقای حاج شیخ مرتضیٰ انصاری

سبط خاتم المجتهدین شیخ انصاری

انصاری، مرتضی، ۱۳۰۳ -

زندگانی و شخصیت شیخ انصاری / مؤلف مرتضی انصاری - قم: فارس الحجاز، ۱۳۸۳.

۵۰۴ ص.

بها: ۳۷۰۰۰ ریال

فهرست نویسی بر اساس اطلاعات فیبا

X - ۸ - ۹۵۳۷۱ - ۹۶۴

کتابنامه به صورت زیرنویس

۱. انصاری، مرتضی بن امین، ۱۲۹۴ - ۱۲۸۱. ۲. فقیهان سرگذشتنامه الف. عنوان

۸ الف ۸ الف / BP ۱۵۳/۵

ISBN: 964 - 95371 - 8 - X

۲۹۷ / ۲۹۲۳

انتشارات
فارس الحجاز
۰۲۵۱-۷۷۱۴۶۱۲

کد: ۹

زندگانی و شخصیت شیخ انصاری

مؤلف: شیخ مرتضی انصاری

نوبت چاپ: چاپ اول (از این ناشر)

چاپ: چاپخانه شریعت

شمارگان: ۵۰۰۰ جلد

بها: ۴۰۰۰۰ ریال

شابک: X - ۸ - ۹۵۳۷۱ - ۹۶۴

نشانی الکترونیک:

Sadat - Pub@yahoo.com

مرکز بخش: قم، انتشارات فارس الحجاز، تلفن: ۷۷۱۴۶۱۲

خاتم المجتهدین شیخ اعظم انصاری

((قدس سره))

بسمه تعالی

مقدمه چاپ پنجم

بعد الحمد و الصلوه. چاپ چهارم این کتاب که سال ۱۳۷۳ شمسی بمناسبت دویستمین سال تولد شیخ اعظم انصاری قدس سره (کنگره شیخ اعظم ره) منتشر گردید در زمان کوتاهی نایاب و محققان و نویسندگان محترم تجدید طبع آنرا خواستار شدند لذا اقدام بآن نمودم و در این چاپ مطالب زیادی راجع بشیخ و همچنین شاگردان و محشّین دیگری افزوده گردید. ضمناً بعضی از شخصیت‌هایی که در چاپ‌های قبل مختصراً نامی از آنها برده شده و اینک از اعلام هستند امر مذکور در این چاپ ملحوظ شده است. دومین فرزندم آقا محمدحسن که از روحانیون فعال در امور فرهنگی است در سفری که برای زیارت عراق رفته بود در نجف اشرف خدمت بزرگ مرجع تقلید شیعه در عصر کنونی حضرت آیه‌الله العظمی میستانی مدظله العالی که رسیده بود فرموده است من کتاب والدتان را دوبار کامل خوانده‌ام که در اینجا لازم میدانم از توجه خاص ایشان باین کتاب تشکر نمایم.^۱

همانطوریکه قبلاً تذکر داده بودم اینک هم استدعا دارم ذوات محترمی که در تألیفات یا مقالات خود از این کتاب بهره می‌برند مأخذ (کتاب زندگانی و شخصیت شیخ انصاری) را مرقوم دارند در خاتمه توفیق همگان و خود را از خداوند متعال مسألت دارم.

الاحقر مرتضی الانصاری

ذی الحجة الحرام ۱۴۲۵

برابر بهمن ۱۳۸۳

۱- علماء اخلاق میگویند اگر کسی بزرگانی را که از مصاحبه آنان استفاده معنوی میشود ادراک نکرد برای رسیدن بآن مقام شرح حال آنها را مطالعه نماید.

بسمه تعالی

مقدمه چاپ چهارم

کتاب حاضر نخستین نوشتار محققانه‌ای است که پیرامون شخصیت شیخ انصاری (ره) فقیه بزرگ و استاد فقه‌های قرن اخیر جهان تشیع به رشته تحریر درآمده است. از این نظر و نیز به لحاظ اطلاعات گسترده‌ای که این کتاب در زمینه ابعاد گوناگون شخصیت این فرزانه بزرگ فراهم آورده و در اختیار علاقه‌مندان قرار می‌دهد اثر پرارزشی است، که در موضوع خود از جایگاه ویژه و ممتازی برخوردار است.

اکنون که در آستانه برگزاری کنگره جهانی شیخ اعظم (ره) قرار داریم، و با توجه به این که سالها از چاپ سوم این کتاب گذشته و نسخه‌های آن نایاب شده لازم بود با چاپ مجدد آن، امکان دستیابی به مطالب کتاب برای محققان و علاقه‌مندان به پژوهش درباره این شخصیت بزرگ فراهم آید.

به همین منظور دبیرخانه کنگره شیخ انصاری (قدس سره) این مهم را به عهده گرفته و با چاپ مجدد این کتاب، آن را در دسترس عموم علاقه‌مندان بویژه اهل تحقیق قرار می‌دهد.

لازم است بدین وسیله از نویسنده دانشمند و بزرگوار این کتاب، آیه‌الله آقای حاج شیخ مرتضی انصاری و ناشر محترم آن جناب آقای حسنعلی نوبان که با اجازه چاپ و نشر آن دبیرخانه کنگره را مشمول لطف خود قرار دادند، تشکر و قدردانی به عمل آید.

از خدای متعال علو درجهٔ امام راحل و عظیم‌الشان را که این کنگرهٔ عظیم با همهٔ آثار و برکاتش نمی‌از دریای همت و گوشه‌ای از ثمرات انقلاب پربرکت اوست مسئلت داریم. و از درگاهش متضرعانه خواستاریم سایهٔ وجود نورانی و پرفیض خلف صالح آن امام، مقام معظم رهبری و ولی امر مسلمین حضرت آیه‌الله خامنه‌ای را که این کنگره از آثار عنایت و توجه ایشان است و با توصیه و تأکیدشان برپا می‌گردد تا ظهور مهدی آل محمد (ع) بر سر جامعهٔ اسلامی و بخصوص حوزه‌های علمیّه و روحانیت اسلام مستدام بدارد.

دبیرخانه کنگرهٔ جهانی شیخ انصاری قدس سره

۷۳/۵/۱

بسمه تعالی

مقدمه چاپ سوم

چاپ دوم کتاب زندگانی و شخصیت شیخ انصاری که بسال ۱۴۰۲ قمری (۱۳۶۱) منتشر شد بسبب استقبال فضلاء و نویسندگان پس از گذشت یکسال تعداد آنها تمام و نایاب گردید. و از آنجائیکه کتاب مزبور یکی از مصادر تحقیقی جمعی از مؤلفین میباشد همواره از طرف آن عزیزان و سایر دوستان و اهل مطالعه درخواست تجدید چاپ می شد که بسبب کمبود کاغذ و امور دیگری این کار بتأخیر میافتاد و تا امسال که بحمدالله موانع برطرف و مقدمات چاپ سوم فراهم گردید.

ضمناً استدعا دارد چنانچه مؤلفین و نویسندگان مقالات از مطالب این کتاب استفاده می نمایند لازم است در مأخذ یا پاورقی کتاب یا مقاله خود نام کتاب زندگانی و شخصیت شیخ انصاری را مرقوم فرمایند.

در خاتمه از قادر متعال تمناً دارد نویسنده را از لغزش و خطا در افعال و اقوال محافظت فرموده و خوانندگان عزیز و این بنده ناچیز را توفیق اطاعت و بندگی عنایت فرماید.

الاحقر مرتضی الانصاری

ذی الحجة الحرام ۱۴۱۰

بسمه تعالی

مقدمه چاپ دوم

حدود بیست و سه سال قبل یعنی در سال ۱۳۸۰ قمری کتاب زندگانی و شخصیت شیخ انصاری در سه هزار مجلد چاپ گردید. نامه‌ها و تلگرافات حضرات علماء اعلام و نویسندگان که بعضی از آنها در جرائد آن زمان هم منتشر شد حقیر را بسبب چاپ آن مورد عنایت و الطاف بیدریغ خود قرار داده بودند که در آنموقع بهر یک آنان پاسخ داده شد و حال نیز از آنذوات محترم متشکرم.

پس از گذشت زمانی کوتاه نسخ این کتاب تمام و نایاب و متقاضی هم زیاد شد و اینجانب نیز در تجدید چاپ منتظر انتشار سایر مجلدات نقباء البشر و کرام البرره از کتاب طبقات الاعلام و همچنین مجلدات دیگر الذریعه که دو تا از تألیفات مهم شیخ اجازه ما مرحوم علامه حاج شیخ آغابزرگ تهرانی قدس سره میباشند بودم تا بشرح حال شاگردان دیگری از شیخ که در آن دو کتاب نوشته بودند دسترسی پیدا کنم که بحمدالله مجلدات آنها بهچاپ رسیدند.

در این بین مطالب چندی نیز بکتاب افزوده گشت و حاضر به تجدید طبع گردید ولی موانع دیگری سبب در تأخیر آن شد تا اخیراً که جنگ بین ایران و عراق اتفاق افتاد و حقیر نیز مانند صدها هزار نفر از اهالی خوزستان از موطن اصلی خود اهواز بیرون آمدم و حدود هشت ماه در نارن از توابع لواسانات کوچک واقع در حدود سی

کیلومتری شمال تهران اقامت گزیدم که در اینجا لازم است از اهالی آنسامان که بدون شناسائی قبلی از هر گونه محبت بما دریغ ننموده و خانه و وسائل زندگی در اختیار ما قرار دادند تشکر نمایم.

اخیراً بسبب اصرار برادر بزرگوار، عالم جامع و متقی خودم جناب آقای حاج حسن آقا سعید تهرانی دامت برکاته که خود از بیوتات علمیه تهران و در تربیت طلاب علوم دینیه و نشر معارف حقه اسلامی و دایر نمودن مدرسه و کتابخانه چهلستون در مسجد جامع تهران کمر همت بسته در منزل ایشان سکونت نمودم که در اینجا از فرصت استفاده نموده لازم میدانم از زحمات طاقت فرسای این عالم جلیل القدر که حقاً در موارد فوق و همچنین در راهنمایی جوانان از هر جهت دریغ نمی نماید تشکر نموده موفقیت ایشانرا از خداوند متعال مسألت نمایم.

براستی این جنگ تحمیلی هم آزمایش خوبی برای شناخت اشخاص بود. چه بسیار افراد بکه هیچگونه معارفه قبلی نبوده و حتی اصلاً بخوزستان نیامده چنان از این آوارگان جنگی پذیرائی نموده و قلب دردمند آنان را از هر جهت تسکین داده که قابل وصف نباشد که اینجانب بنوبه خود از طرف آنان از اینگونه افراد که واقعاً سزاوار تحسین و ستایش میباشد متشکرم.

نتیجه سکونت حقیر در تهران و دسترسی بکتابخانه ها و مؤسسات نشر کتب و درخواست مکرر افاضل و دوستان برای انتشار این کتاب و فراغت بال، همه و همه موجب گردید تا برای تجدید چاپ اقدام نمایم.

ضمناً متذکر میگردد با آنکه خود در مقدمه چاپ اول نوشته بودم که چون ممکن است بسبب محدود بودن کتب مورد مطالعه و یا مغلوط بودن آنها و یا اختلاف نظر نویسندگان اشتباهاتی در این کتاب باشد و از ارباب فضل و ادب استدعا نمودم تذکرات خویش را با بیان مأخذ و مدرک ارسال دارند و حال هم چنین استدعائی را دارم معذلتک فردی که زندگینامه یکی از نیاکان خود را اخیراً برشته تحریر در آورده بدون

توجه بمطلب بالا و حتی بدون توجه بتذکرات شفاهی حقیر سظوری را که بعقیده‌اش آنها را اشتباهات این کتاب نامیده در آنجا نگاشته که ما در خلال این کتاب پاسخ آنها را بطور تفصیل داده‌ایم.

از ذکر این نکته هم ناگزیرم حال که مشغول تجدید چاپ بطور افست میشوم بیست و سه سال از چاپ اول این کتاب سپری شده و چه بسا افرادی که در آن موقع نامشان در آن رفته اینک از بزرگان اهل علم و از شخصیت‌های ارزنده باشند که ما تا سرحد امکان تغییراتی در جمله‌ها دادیم ولی نتوانستیم آنطور که شایسته مقام آنان می‌باشد حقشان را اداء نمائیم. لذا از این جهت پوزش می‌خواهیم.

در خاتمه از خداوند متعال مسألت دارم خوانندگان محترم و نگارنده را توفیق اطاعت و بندگی عنایت فرموده و از لغزش در کردار و گفتار مصون دارد.

الاحقر مرتضی الانصاری

رجب الاصب ۱۴۰۲

بسمه تعالی

مقدمهٔ چاپ اول

حمد بی‌پایان پروردگاری را سزااست که از بین مردم پیمبران را برگزید
و علماء را وارث آنان معرفی کرد و مرکب دواتشان را بر خون پاک
شهیدان برتری داد.

درود نامحدود بر روان مقدس انبیاء بویژه بر عقل نخست و خاتم رسل
پیامبر اسلام محمد بن عبدالله (ص) باد.

سلام فراوان نیز بر خاندان گرامیش که هادی خلقند براه راست.

کتابی که از نظر خوانندهٔ محترم میگذرد شرح زندگانی یکی از برجسته‌ترین رجال
علمی و شخصیت‌های بارز شیعه در سدهٔ سیزدهم شیخ انصاری است.

نویسنده از مدتها پیش آرزو داشتم شمهٔ از سرگذشت و شرح حال این نابغهٔ فقه و
اصول را نگارش دهم ولی زیادی مشاغل درسی مرا مانع میشد.

درست روز آخر ماه محرم ۱۳۷۰ بود که در خدمت حضرت آیه الله والد جهت
ادراک زیارت اربعین از اهواز حرکت نمودم و چهار ماه تمام در اعتاب مستبرکه
مشرف بودم مزایای این سفر فراموش نشدنی آنهم در رکاب این عالم ربانی غیرقابل
وصف است.

در خلال این مسافرت خدمت جمعی از علماء حوزه علمیه نجف اشرف میرسیدم و از خرمن علم آنان خوشه میچیدم و از محضر درشان استفاده میکردم. روزانه عده‌ای از آن بزرگواران اظهار لطف فرموده از حضرت والد ملاقات مینمودند و در اطراف مسائل علمیه مباحثات زیادی رخ میداد و بالاخره در هر جلسه از شیخ هم سخن بمیان می‌آمد و چنان از فضائل و کمالات و مقام علمی و کرامات وی صحبت میداشتند که گویا آن قطب دائرة علم و بیان و آن مجسمه زهد و تقوی را دیروز از دست داده‌اند.

اکثر آن ذوات محترم اظهار میداشتند که چون تا حال در زندگانی و حالات شیخ کتابی مستقل در دسترس عموم نیست و بمضمون (اهل البیت ادری بما فی البیت) لاشک از احوال آن مرد نامی اسلام اطلاعات شما بیش از دگران میباشد سزاوارست یکی از اسباط وی در این موضوع اقدامی نموده و شرح حال او را برشته تحریر درآورد. نگارنده با کسب اجازه از پدر بزرگوار باین امر اقدام نمودم و بجهت تیمن در همان سفر شروع و صفحاتی چند از آن نگاشتم.

چند ماهی از بازگشت ما باهواز نگذشته بود که قضیه غیر مترقبه فوت والد پیش آمد یعنی خوزستان بزرگترین وزنه علمی و روحانی خود را از دست داد و برای همیشه از فروغ چنین ستاره فروزانی محروم گردید.

مصیبت از دست دادن یکی از نزدیکان خاصه پدر آنهم بدون مقدمه جانگداز است امواج هم و غم مرا احاطه کرده بود و کاملاً تحت تأثیر قرارم داد. گرچه تلگرافات و نامه‌های علمای اعلام و دوستان از داخل و خارج کشور و همچنین همدردی مردم محترم اهواز تا اندازه موجب تسلی خاطر گشت، لیکن چنان سخت مرا فشرده و افکارم را پریشان نموده بود که قادر بر تعقیب این رساله نبودم.

چند سالی بدین منوال گذشت سپس خود را با اصرار آقایان فضلا مواجه دیدم، از خاطر نرفته که یکی از اهل فضل نجف اشرف در سفریکه بایران آمده بود میگفت

علامه متتبع شیخ آغا بزرگ تهرانی که یکی از رجال علم عصر حاضر ما میباشد مرا فرموده تا شما را در اتمام این کتاب یادآور نمایم لذا با کمال جدیت باز بآن مشغول شدم.

از تذکر این نکته هم ناگزیرم چیزی که مرا در اتمام این رساله مجبورم ساخت اشتباهات روشن و آشکاری بود که از بعض معاصرین بنظر رسید.

مثلاً یکی از آنها در کتاب رجالش ببعضی از پدران شیخ اشاره کرده مینویسد «شیخ مرتضی بن محمدافین بن شمس الدین بن احمد بن نورالدین بن محمد صادق» این اشتباه است و باید چنین نوشت «شیخ مرتضی بن محمدامین بن شمس الدین بن محمد شریف بن احمد بن جمال الدین بن حسن...» که در این کتاب زیر عنوان نسب شیخ تا جابر نگارش یافته. دیگری هم که خود را در علم نسب وارد میداند حاج ذوالفقار مسافرخانه دار تهرانی را یکی از نوه های دختری شیخ میداند. یاللعجب مگر اسباط شیخ افراد مجهولی بوده و هستند؟! یا آنکه طول زمان آنها را از یاد ما برده؟! یا آنکه شیخ دختر سومی داشته که ما از او و فرزندانش بی خبریم؟! و یا آنکه آیت الله شیخ محمد حسن انصاری داماد شیخ دارای فرزند چهارمی بوده که برادرانش از وی بی اطلاعند؟! کاش این نسابه بتذکر قانع میگشت و حرف خویش را پس میگرفت.

اینها دو نمونه از اشتباهاتی بود که لازم میدانستم از آنها یادآور شوم و همچنین صدها اشتباه دیگر که ناشی از عدم فحص و تحقیق در پیرامون گذشتگان است.

این نکته را هم نباید نادیده گرفت که هر چه در اطراف این نایبه بنگاریم صد یک و بلکه هزار یک آنرا نوشته ایم زیرا درباره شخصیتی بحث میکنیم که یکی از استادانش بنام شیخ علی فرزند شیخ جعفر کاشف الغطا بشیخ جعفر شوشتری فرمود «کل شی سماعه اعظم من عیانه الا شیخکم شیخ مرتضی فان عیانه اعظم من سماعه» یعنی هر چیزی شنیدنش بیش از دیدنش است مگر شیخ شما شیخ مرتضی که دیدنش بیش از شنیدنش میباشد.

نویسنده چون مایل بود بزرگوارانیکه این کتاب در دسترس آنها قرار می‌گیرد نسبت بزندگانی علمای شیعه روشن و بمختصری از سرگذشت آنان آشنا باشند و بدینوسیله غبار فراموشی و گذشت زمان را از چهره درخشان آنها برگیرند لذا با آنکه حالات مفصل استادان و شاگردان و بازماندگان شیخ را در این کتاب مطالعه خواهند فرمود برای هر کدام از دانشمندانی که در متن نامی از آنها برده شده پاورقی نیز ترتیب داده شده تا شرح زندگانی آن عالم بنحو اجمال از نظر خواننده بگذرد و بخوبی درک نماید که چه نوابی از اسلام بویژه از مکتب عالم تشیع برخاسته و مذهب جعفری چه مفاخر و ستارگان تابناکی بجامعه بشر تحویل داده. و هم نگارنده در نوشتن این رساله و تهیه مدارک لازمه مشقتهائی را متحمل گشته و نتیجه تحقیقات و تتبعات خود را در معرض افکار اهل فضل و ادب بازبانی ساده که در خور فهم هر خواننده باشد گذاشت تا چه قبول افتد و چه در نظر آید و نیز برای آنکه ایجاد خستگی و کسالت ننموده و موجب تنوع هم گردد حتی الامکان و تا آنجا که مقدور بود پاره‌ای از نکات اخلاقی و حکایات شگفت‌انگیزی را نیز در این کتاب نگارش داده‌ام.

مدارک و مآخذ این کتاب بترتیب حروف تهجی

اجازه کبیره: خطی تألیف سید عبدالله فرزند سید نورالدین بن سید نعمت‌الله محدث جزائری از اجله علمای اخباری که بسال ۱۱۷۳ بدرود حیات گفته وی آنرا بسال ۱۱۶۸ جهت چهار نفر از علمای سوسنگرد «حویزه» نوشته و در آخرش شرح حال زیاده بر پنجاه تن از علمائیکه بدیدارشان موفق گشته پرداخته.

احتجاج: تألیف شیخ احمد فرزند علی ابن ابیطالب طبری کنیه اش ابومنصور اهل ساری مازندران از بزرگان علمای شیعه در سده ششم و از ثقات محدثین به شمار آمده. این کتاب بارها چاپ شده و مؤلف کتابهای دیگری هم دارد.

احسن الودیعه: به قلم فاضل معاصر آقا سید محمد مهدی اصفهانی ساکن کاظمین و تا حال چندین کتاب نوشته.

الاصابه: تألیف ابوالفضل شهاب‌الدین احمد بن علی معروف بابن حجر عسقلانی مصری از فضلالی محدثین شافعی که در ۷۷۳ متولد و بسال ۸۵۲ یا ۸۵۳ در گذشته.

أعیان الشیعه: از مؤلفات سید محسن فرزند سید عبدالکریم جبل عاملی ملقب بامین او یکی از مفاخر علمای شیعه در سده چهاردهم از شاگردان شیخ محمد طه نجف و آخوند خراسانی و شریعت اصفهانی و حاج آغا رضا همدانی و دیگران می‌باشد.

تولدش سال ۱۲۸۲ در یکی از دهات جبل عامل اتفاق افتاده و پس از یازده سال اشتغال در نجف اشرف به دمشق رفت و مورد احترام جمیع طبقات واقع گردید. و مرجعیت تقلیدی در آن نواحی پیدا کرد و در ترویج دین و تدریس و تربیت طلاب رنج‌ها برد و به سال ۱۳۷۱ در آنجا بدرود جهان گفت. این کتاب در چند مجلد تدوین شده و تا به حال ۴۶ جلد از آن به چاپ رسیده و به غیر از این نوشتجات دیگری هم دارد.

بحار الانوار: جلد ششم تألیف علامه مجلسی

بستان السیاحه: به قلم حاج زین‌العابدین شیروانی سیاح و عارف شاه نعمه‌اللهی که در ۵۹ سالگی به سال ۱۲۵۳ در راه مکه وفات نموده.

تاریخ اصفهان و ری و همه جهان: تألیف فاضل معاصر حاج میرزا حسن خان شیخ جابری انصاری اصفهانی ولادتش بسال ۱۲۸۷ در شیراز بوده و بیش از سی جلد کتاب تألیف کرده و قسمتی از آنها نیز به چاپ رسیده و اشعار زیادی سروده و به جابری تخلص می‌نموده و در اصفهان شب پنج‌شنبه سال ۱۳۷۶ دیده از این جهان پوشید.

تاریخ جغرافیایی خوزستان: به قلم سید نورالدین امام فرزند سید محمد شریف از فضلالی شوشر متولد ۱۳۱۷ و متوفی ۱۳۶۴ وی تاریخ خوزستان را در پنج جلد نوشته ولی تا بحال فقط همین مجلد چاپ گردیده.

تاریخ حزین: تألیف شیخ محمد علی فرزند ابوطالب متخلص و معروف به حزین و با پانزده واسطه نسبش به عارف مشهور شیخ زاهد گیلانی سرسلسله طایقت و نیای مادری او به خاندان صفویه می‌رسد.

وی در اصفهان به سال ۱۱۰۳ تولد و تربیت یافت و بیش از ده سال در مسافرت روزگار خود را طی نموده و از افاضل عصر خود به شمار می‌رفته تا آنکه در ۱۱۸۰ وفات کرد.

تاریخ دزفول: تألیف میرسید علی فرزند سید مرتضی موسوی دزفولی که به سال ۱۱۷۷ آن را نگاشته این کتاب را به خطر مؤلف نزد یکی از نوادگان او در دزفول دیده‌ام. تاریخ طبری: تألیف ابوجعفر محمد بن جریر شافعی معروف به امام طبری فقیه محدث مفسر مورخ و در آمل طبرستان سال ۲۲۴ یا ۲۲۵ تولد یافته و در بغداد به سال ۳۱۰ درگذشته.

وی اخیراً مذهب شافعی را ترک گفت و خودش مذهب مستقلى در قبال چهار مذهب اهل تسنن ایجاد کرد و در نشر این مسلک کتابها نگاشت و عده زیادی از مردم متابعتش نمودند ولی عاقبت مذهب او متروک گردید. نام اصلی این کتاب تاریخ الامم و الملوک بوده و بعداً به این اسم شهرت یافت و در لندن و قاهره به چاپ رسیده و به فرانسه و ترکی و همچنین به طور اختصار به فارسی ترجمه شده.

تکملة امل الآمال: تألیف عالم خبیر سید حسن صدر که شرح حالش در محشین بر کتب شیخ مذکور است.

تحفة الاحباب: از تألیفات محدث عصر ما حاج شیخ عباس قمی است این مرد شریف کتابهای زیادی نوشته که همه مورد استفاده عموم می‌باشند. او به سال ۱۳۵۹ در نجف اشرف دار فانی را وداع گفت. وی در جوار استادش علامه نوری در یکی از حجره‌های صحن مطهر به خاک سپرده شد. دو فرزند ایشان یکی مرحوم حاج میرزا علی که از منبریهای خوب بوده و دیگری حاج آقا شیخ محسن محدث است که از ائمه جماعت و اهل علم معروف تهران می‌باشند.

تحفة العالم: به قلم میر عبداللطیف خان فرزند سید طالب بن سید نورالدین بن محدث جرائری از فضلاء زمان خود و به سال ۱۱۷۲ در شوشتر تولد یافت و مسافرتهاى زیادی نمود و در ذی قعدة ۱۲۲۰ در حیدرآباد درگذشت.

تقمة المفتی: از مؤلفات محدث قمی. نامبرده در بالا

تنقیح المقال: تألیف حاج شیخ عبدالله مامقاسمی شرح حالش در محشین بر کتب شیخ مذکور است.

ثمرات الاوراق: تألیف تقی الدین ابن ابی بکر معروف به ابن حجة حموی حنفی فاضل و ادیب و عارف به فنون شعر و در بیش از شصت سالگی به سال ۸۳۷ درگذشته. حدائق الادب فی نواذر العرب: خطی از تألیفات شیخ اسدالله انصاری دزفولی معروف به امین الواعظین تهرانی که شرح زندگیش را در زیر نام پدرش شیخ ابوالقاسم در شاگردان شیخ نگارش داده ایم. جلد اول این کتاب اجداد شیخ را تا جابر مفصل نوشته و اما راجع به شیخ فقط یک صفحه نیم ورقی نگارش داده.

حیوة القلوب: از تألیفات علامة مجلسی

خرائج: از مؤلفات ابوالحسن یا ابوالحسن قطب الدین سعید بن هبة الله راوندی از اعیان و معاریف علمای شیعه فقیه محدث متکلم مفسر شاعر و با تألیفات خود خدمت بزرگی به اسلام نموده و بیش از چهل کتاب نگاشته که از جمله آنها همین کتاب خرائج و جرائح است که در معجزات حضرت رسول اکرم (ص) می باشد. وی روز چهارشنبه چهاردهم شوال سال ۵۷۳ در قم وفات نمود و در صحن بزرگ مدفون گردید.

دائرة المعارف الاسلامیه: نگارش آقای عبدالعزیز صاحب جواهر

دارالسلام: تألیف شیخ میرزا محمد عراقی از شاگردان شیخ

الذریعة الی تصانیف الشیعة: از تألیفات علامة معاصر شیخ آقابزرگ تهرانی

یکی از برجستگان علمای شیعه در عصر کنونی ساکن نجف اشرف.

رجال آذربایجان در عصر مشروطیت: به قلم آقای مهدی مجتهدی

رجال قم: نگارش آقای مقدس زاده

روضات الجنات: تألیف میرزا محمدباقر خونساری

ریحانة الادب: از تألیفات عالم خبیر و فاضل معاصر آقا میرزا محمدعلی تبریزی
خیابانی معروف به مدرس که در اول شعبان سال ۱۳۷۳ در محل سکونتش تهران دار
فانی را ترک گفت.

سبائك الذهب: تألیف ابوالغفور محمدامین سیدی بغدادی که در اوایل سده
سیزدهم در گذشته.

سفرنامه ادیب الممالک: یا دلیل الزائرین نوشته مرحوم عبدالعلی ملقب به
ادیب الممالک فرزند حاج علی خان حاج الدوله متولد پنجم شعبان المعظم سال
۱۲۴۳ یا به نوشته مهدی بامداد ۱۲۴۵ و در ۲۸ ذی الحجه ۱۳۵۲ به عارضه سکنه
وفات نمود وی در اشعاری که سروده به واله تخلص مینموده.

السقیفه: نگارش فاضل معاصر شیخ محمدرضا مظفر که شرح حالش در محشین بر
کتب شیخ ذکر شده است.

سیره النبی: تألیف ابو محمد عبدالملک بن هشام از فضیله اوائل سده سوم که در
نحو و علم انساب دستی توانا داشته و به سال ۲۱۳ یا ۲۱۸ در مصر وفات کرده این
کتاب به سیره ابن هشام معروف است.

شجرة سادات طباطبائی: نگارش آقای نقیب زاده مشایخ

شجرة طیبه: در شجرة سادات جزائری بقلم سید نورالدین امام.

شرح نهج البلاغه: تألیف ابو حامد عزالدین عبدالحمید مدائنی معروف بابن
ابی الحدید معتزلی شافعی از بزرگان اهل سنت و از دوستداران اهل بیت (ع) که در
محاکمه بین سنی و شیعی تا اندازه ای منصفانه بوده و با ادله محکم و استواری ثابت
نموده که نهج البلاغه از اول تا آخر حتی خطبه شقشقیه که حضرت امیر مؤمنان (ع) در
آن از خلفای پیشین شکایت کرده و بهمین جهت بعضی از اهل تسنن انکار آن نموده اند
از کلمات و فرمایشات آن حضرت است.

۲۰ زندگانی و شخصیت شیخ انصاری

ابن ابی‌الحدید کتب دیگری هم دارد و در هفتاد سالگی سال ۶۵۵ در بغداد درگذشت و علامه حلی بواسطه پدر خود شیخ سدیدالدین یوسف از ابن ابی‌الحدید روایت میکند.

شهداء الفضیله: بقلم علامه معاصر حاج عبدالحسین امینی صاحب کتاب معروف الغدیر که در قرون اخیره مانندش تألیف نگردیده.

طرائق الحقائق: تألیف حاج معصومعلی شاه از عرفای شاه نعمه‌اللهی متوفی سال ۱۳۴۴.

فرسان‌الهیجاء: شرح حال اصحاب حضرت اباعبدالله الحسین علیه‌السلام نگارش شیخ ذبیح‌الله محلاتی از فضلا و نویسندگان این عصر که در دو مجلد تدوین شده و تألیفات دیگری نیز دارد.

فوائد الرضویه: از مؤلفات محدث قمی در دو مجلد.

قصص‌العلماء: تألیف میرزا محمد تنکابنی که در زیر عنوان شاگردان شیخ شرح حالش رفته.

الکرام‌البرره: قسمتی از کتاب طبقات اعلام‌الشیعه علامه متببع شیخ آقابزرگ که علمای قرن سیزدهم را در آن شرح داده.

الکنى واللقاب: در سه مجلد بقلم محدث قمی.

لباب‌اللقاب: از تألیفات مولی آقا حبیب‌الله شریف کاشانی است وی از آجله علماء و دارای تألیفات بسیاری است و بر عده از بزرگان چون فاضل اردکانی و حاج میرزا ابوالقاسم کلانتر و مانند ایشان تلمذ نموده و روز سه‌شنبه ۲۳ جمادی‌الثانیه سال ۱۳۴۰ در کاشان دار فانی را وداع گفته.

لمعات‌البیان: کشکول مانند. از تألیفات حاج میرزا نصرالله تراب دزفولی است که شرح زندگیش در شاگردان شیخ نگارش یافته. این کتاب بخط مؤلف و در حدود نهصد صفحه میباشد.

لؤلؤالصدف: در تاریخ نجف اشرف تألیف عالم معاصر آقا سید عبداللّٰه فرزند سید محسن ساکن اصفهان، متولد سال ۱۲۸۵ ش و هم اکنون یکی از علمای این شهرستان میباشد و در ۱۳۲۵ این کتاب را نوشته و اخیراً بچاپ رسانده.

المآثر والاثر: نگارش محمدحسن خان اعتمادالسلطنه فرزند حاج علی خان مراغی تهرانی وزیر دارالترجمه و انطباعات ایران در دربار ناصرالدین شاه قاجار. وی شب پنجشنبه هیجدهم شوال ۱۳۱۳ در ۵۹ سالگی در تهران درگذشت.

ماضی النجف و حاضرها: بقلم فاضل متبّع معاصر شیخ جعفر محبوبه نجفی است. شرح حالش در محشین آمده.

مجمع البحرين: تألیف فخرالدین طریحی از دانشمندان مکتب شیعه و گویند اورع واثقی و ابد و ازهد زمان خود بوده و مؤلفاتش را بسی و یک شمار آورده اند و بسال ۱۰۸۵ در رماحیه دار فانی را ترک گفته و در نجف اشرف مدفون گردیده و تا حال بارها این کتاب بچاپ رسیده.

مجمع البیان: تفسیر قرآن مجید از تألیفات محدث جلیل و مفسر معروف ابوعلی امین الدین فضل بن حسن بن فضل طبرسی از علمای امامیه در سده ششم. وی شب دهم ذی الحجه سال ۵۴۸ یا ۵۵۲ در سبزوار شهید گردید و جنازه اش در مشهد مقدس بخاک سپرده شد.

مختارالبلاد: بقلم ناصر الشریعة قمی

مروج الذهب: تألیف علی بن حسین بن علی مسعودی از نواده های عبداللّٰه بن مسعود صحابی و از مورخین و اهل فضل امامیه و کتب زیادی نوشته و سال ۳۴۵ یا ۳۴۶ بدرود جهان گفته.

مستدرک الوسائل: خاتمه جلد سوم تألیف علامه نوری

مشهدالامام او مدینه النجف: بقلم محمدعلی تمیمی.

مصطفی‌المقال: از تألیفات شیخ آقا بزرگ تهرانی.

معجم البلدان: تألیف ابو عبدالله شهاب‌الدین یاقوت بن عبدالله حموی از مشاهیر ادبا و علمای جغرافی اسلام که در کودکی اسیر و بعداً آزاد شد و اخیراً در مرو اقامت گزید و در سال ۶۱۶ از ترس مغول بحلب برگشت و سال ۶۲۶ در همان شهر وفات کرد و تألیفات دیگری هم دارد.

معجم المؤلفین: تألیف عمر رضا کحاله در هشت مجلد

منتخب التواریخ: تألیف حاج محمد هاشم خراسانی

منتهی الامال: از مؤلفات محدث قمی.

منهج الصادقین: تألیف مولی فتح‌الله فرزند مولی شکرالله مفسر معروف و از بزرگان علمای شیعه که در اغلب علوم تبحر داشته و بسال ۹۸۸ بدرود جهان گفت.

منهج المقال: معروف برجال کبیر تألیف میرزا محمد استرآبادی از علمای معروف

علم رجال در سده یازدهم. وی در مکه معظمه سیزدهم ذی‌قعدة سال ۱۰۲۶ یا ۱۰۲۸ دیده از جهان پوشید و نزدیک قبر شریف حضرت خدیجة کبری مدفون گردید.

ناسخ التواریخ: جلد عیسی و هجرت و خلفا و حسینی قلم مورخ مشهور میرزا

محمد تقی‌خان سپهر ملقب بلسان‌الملک. و در بیش از هشتاد سالگی در تهران بسال ۱۲۹۷ درگذشت و در نجف اشرف بخاک سپرده شد.

نخبة المقال: در رجال بشعر. گفته سید حسین فرزند سید رضا بروجری از شاگردان

حاج سید محمد شفیع جابلقی و سید جعفر کشفی و شیخ حسن کاشف‌الغطاء و صاحب جواهر و در ۱۲۷۷ بدرود حیات گفت.

نزهة القلوب: بقلم حمدالله مستوفی فروزینی مورخ معروف که در سال ۷۵۰ درگذشت.

نقباء البشیر: قسمتی است از کتاب طبقات اعلام الشيعة شیخ آقابزرگ تهرانی در

شرح حال علمای سده چهاردهم که در چند مجلد آن را تدوین نموده.

نورالافاق: تألیف حسین بن محمد باقر اصفهانی معروف بذو‌علم.

وجیزه: از مؤلفات علامه مجلسی.

ما گذشته از مدارکی که در بالا نام آنها رفت از حضرت آیة الله والد در این خصوص نیز استفاده های شایانی برده ایم. زیرا وی در دامن جد خود شیخ محمد حسن و دختر شیخ تربیت گردیده و مطالبی راجع بشیخ از ایشان ضبط نموده که ما آنها را در این کتاب جمع نموده و بدست تاریخ سپردیم.

و نیز در این زمینه از حضرت آیة الله ابن عم والد آقا شیخ منصور سبط الشیخ انصاری که خود یکی از برجستگان این خاندان و از مراجع عصر کنونی است استفاده نموده ایم. و بالاخره فرموده های این دو عالم را باید بهترین مدرک تلقی کرد.

در خاتمه کسانیکه باین گونه تألیف آشنا هستند بخوبی میدانند که جمع آوری مطالب از گوشه و کنار صفحات با محدود بودن کتب مورد مطالعه تا چه اندازه سخت و دشوار میباشد.

لذا ممکن است بهمین سبب یا بواسطه مغلوط بودن آنها و یا بجهت اختلاف نویسندگان لغزشهایی در این کتاب رخ داده باشد.

بنابراین از اهل فضل و ادب بسیار ممنون خواهم شد چنانچه لغزش و سهوی مشاهده فرمودند با بیان مأخذ و مدرک تذکر داده تا در تصحیح آن در چاپهای بعد اقدام گردد.

از پروردگار متعال مسألت دارم که این بنده ناچیز را از لغزش و خطا در کارها حفظ فرموده و خوانندگان محترم و نویسندگان را توفیق اطاعت و بندگی عنایت فرماید.

الاحقر مرتضی الانصاری

اهواز

بخش اول

سخنی در پیرامون انصار

انصار یعنی یاران پیغمبر اسلام از فرزندان دو برادرند بنام اوس و خزرج که هزار و اندی سال قبل از تولد اکرم (ص) از یمن مهاجرت کرده و در زمین یثرب (مدینه طیبه) مسکن نمودند.

ابن حجه حموی در کتاب ثمرات از قرطبی نقل میکند که انصار رسول خدا از فرزندان چهارصد حکیمی هستند که با تبع اول در سیر و حرکت بودند و چون به یثرب رسیدند هم پیمان گشتند که از این محل حرکت ننمایند اگرچه تبع آنانرا از دم شمشیر بگذرانند. تبع علت این امر را پرسش نمود گفتند شنیده‌ایم در این سرزمین (حجاز) شخصی بنام محمد مبعوث به پیمبری خواهد گردید لذا در این جا مسکن میکنیم تا ما یا فرزندانمان او را نصرت و یاری نمائیم.

تبع چارصد خانه برای آنان بنا کرد و بهر کدام یک کینز آزاد و تزویج نمود و بهر یک هم مال فراوانی داد.

علامه مجلسی نیز در کتاب حیوة القلوب از ابن شهر آشوب^۱ روایتی در این خصوص نقل فرموده:

۱- محمد بن علی بن شهر آشوب کنیه اش ابو جعفر و ابو عبد الله ملقب به رشید الدین از مردم ساری مازندران فقیه محدث متکلم ادیب مفسر واعظ و از مفاخر دانشمندان قرن ششم هجرت است و گذشته از علمای شیعه مورخین و علمای رجال عامه هم وی را ستوده و تجلیل کرده‌اند. ابن شهر آشوب در هشت سالگی اکثر قرآن مجید را حافظ بوده و در بیست و دوم شعبان ۵۸۸ در حلب بدرود حیات گفته و در دامن گوه جوشن نزدیک قبر شریف محسن سقط فرزند امام حسین (ع) مدفون گردید.

فهرست

۵	مقدمه چاپ پنجم
۶	مقدمه چاپ چهارم
۸	مقدمه چاپ سوم
۹	مقدمه چاپ دوم
۱۲	مقدمه چاپ اول
۱۵	مدارک کتاب

بخش اول

۲۴	سخنی پیرامون انصار
۲۶	اسلام آوردن انصار
۳۱	روایات در مدح انصار
۳۶	افرادی از انصار که روز عاشورا شهید شدند
۴۸	زنان انصار
۴۹	نسب اوس و خزرج
۵۱	شخصیت جابر بن عبدالله انصاری
۵۷	پدر جابر
۵۸	دزفول یا وطن شیخ
۶۲	تشرّف جولای خدمت حضرت ولی عصر (عج)

بخش دوم

تولد و والدین شیخ.....	۶۶
نسب شیخ تا جابر.....	۶۹
خواب حضرت رضا (ع) در رابطه با قصیده حمیری.....	۷۲
میب ماندن شیخ در کربلا جهت تحصیل و آمدنش بنجف اشرف.....	۷۳
شیخ در اصفهان و کاشان و تهران.....	۷۸
بازگشت شیخ بنجف.....	۷۹
شیخ در رأس حوزه علمیه نجف و مرجع شیعیان جهان.....	۸۱
نامه شیخ بسعیدالعلماء مازندرانی.....	۸۳
مقام علمی شیخ.....	۸۴
خواب یکی از اعلام در رابطه بشیخ.....	۹۱
لطیفه گوئیهای شیخ.....	۹۲
تقوی و زهد شیخ.....	۹۲
حکایتی از فاضل ایروانی راجع بشیخ.....	۹۶
رفتن ادیب الممالک خدمت شیخ.....	۹۷
سعایت از شیخ نزد حاکم نجف.....	۹۸
جواب شیخ بیکی از اعلام که باباشان گفته بود چرا شما کمتر فتوی میدهید؟.....	۱۰۱
پانزده کرامت از شیخ.....	۱۰۲-۱۱۵
تشرف شیخ خدمت حضرت ولی عصر (عج).....	۱۱۶
عنایات شیخ بطلاب.....	۱۱۸
سفر حج و تدریس ایشان در آنسفر.....	۱۲۰
شماایل و نمونه از خط شیخ.....	۱۲۲
مسجد شیخ.....	۱۲۵

فهرست ۲۸۲

مشایخ روایتی شیخ ۱۲۶

تألیفات و آثار قلمی شیخ ۱۴۲

حاج سید علی شوشتری وصی شیخ ۱۴۷

دیدار ملاقلی جولا با حاج سید علی ۱۴۸

وفات شیخ ۱۵۰

ماده تاریخها و مرثی شیخ ۱۵۳

بخش سوم

استادان شیخ ۱۵۸

منبر رفتن کاشف الغطاء بدرخواست مردم رشت ۱۶۵

خواب دیدن کاشف الغطاء محقق اول را ۱۶۶

حضور ننید مجاهد در لشکر ایران در جنگ با روس ۱۷۰

بخش چهارم

شاگردان شیخ ۱۷۶

کرامتی از حاج شیخ جعفر شوشتری ۲۱۵

ترجمه سید جمال الدین اسدآبادی ۲۱۹

خواب آقا سید حسین دزفولی در رابطه بمرثیه ضیائی ۲۶۸

خواب دیدن عراقی صاحب دارالسلام شیخ استادش را ۳۱۵

کرامتی از شیخ حسن کاشف الغطاء ۳۲۱

تندی شیخ بدختر ناصرالدین شاه در دیدار با ایشان ۴۳۴

بخش پنجم

بازماندگان شیخ ۳۶۹

۴۸۲ زندگانی و شخصیت شیخ انصاری

بخش ششم

۴۰۹ شارحین و محشّین بر کتب شیخ

۴۴۰ ملحقات بمحشّین

خاتمه

۴۶۱ ترجمه بعضی از علماء معروف دزفول